

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: «**Формування графічної навички письма у дітей з оптичною
формою дисграфії**»

Виконала студентка 2 курсу, групи KorL1–M18z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
«Логопедія. Спеціальна психологія»

Козак Анастасія Вікторівна

Керівник:

Константинів О. В., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:

Вержиковська О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ПОРУШЕННЯ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1 Науково-теоретичне дослідження поняття оптична дисграфія	6
1.2 Характеристика типів помилок при оптичній дисграфії	16
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ГРАФІЧНИХ ПОМИЛОК У ДІТЕЙ З ГРАФІЧНОЮ ФОРМОЮ ДИЗГРАФІЇ	21
2.1 Особливості дослідження графічних помилок	21
2.2 Результати констатувального експерименту	34
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА МЕТОДИКИ НА ПОДОЛАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОМИЛОКУ ДІТЕЙ З ОПТИЧНОЮ ФОРМОЮ ДИЗГРАФІЇ	44
3.1 Характеристика методів корекції графічних помилок	44
3.2 Розробка корекційної програми для дітей з оптичною формою дисграфії.	49
3.3 Результати формувального експерименту	59
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Проблема специфічних порушень письма в учнів загальноосвітньої школи залишається однією з найбільш актуальних в сучасній логопедії. Доказом цього є величезна кількість наукових досліджень, що проводяться в усіх країнах світу. Дисграфія становить значний відсоток серед інших порушень мовлення, що зустрічаються в учнів закладів загальної освіти. Вона є значною перешкодою в оволодінні учнями письма на початкових етапах навчання, а на більш пізніх - у засвоєнні граматики рідної мови.

Актуальність дослідження визначається протиріччям між необхідністю корекції порушень письма у молодших школярів та недостатньою теоретичною і практичною розробкою питань, що стосуються аналізу причин, механізмів і методів подолання оптичної дисграфії в молодшому шкільному віці.

Питанню порушення письма в дітей (дисграфії) присвячено низку наукових досліджень і публікацій Л.Журавльова, Т. Кобилякова, І. Марченко, Н. Чередніченко, М. Шеремет розглядають дисграфію як часткове порушення письма, що проявляється у труднощах формування та оволодіння навичок письма, основним симптомом якого є наявність стійких специфічних помилок. О. Абдулліна, Н. Гаврилова, О. Глузман, Н. Голуб, О. Кузнецова, О. Ткач, Т. Швалюк, зазначають, що в основі дисграфічних помилок лежить несформованість фонетико-фонематичної і лексико-граматичної сторони мовлення.

У дослідженнях Р. Лалаєвої дисграфія обумовлена несформованістю (порушення) вищих психічних функцій, які приймають участь у процесі письма. А. Сиротюк розглядає дисграфію як часткове порушення навичок письма внаслідок осередкового ураження, недорозвитку або дисфункції кори головного мозку. І.М. Корнєв називає дисграфією стійку нездатність оволодіти навичками письма за правилами графіки, незважаючи на достатній рівень інтелектуального і мовленнєвого розвитку і відсутність грубих порушень зору і слуху.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, та розробити методiku формування графічної навички у дітей молодшого шкільного віку з оптичною формою дисграфії, а також апробувати її на практиці.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз досліджень порушення графічної навички та визначити стан її дослідження стосовно дітей з оптичною формою дисграфії.

2. Проаналізувати методики діагностики та дослідити особливості графічної навички у дітей з оптичною формою дисграфії.

3. Визначити методи формування графічної навички у дітей з оптичною формою дисграфією молодшого шкільного віку.

4. Експериментально перевірити ефективність розробленої нами методики під час проведення навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження: процес корекції порушень письма у молодших школярів з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: особливості корекції оптичної форми дисграфії у молодших школярів з порушеннями мовлення.

Методи дослідження: застосовувались такі методи педагогічного дослідження, як аналіз педагогічної, психологічної та методичної літератури; діагностичні методи; аналіз і синтез; прийоми узагальнення наукового матеріалу і практичного досвіду.

Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні положення психології, педагогіки, фізіології, логопедії: про основні закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Лурія, Ж. Піаже); про загальні та специфічні закономірності порушеного розвитку дитини (Л. Виготський, В. Лубовський, В. Синьов та ін.); положення про системну ієрархічну будову психічної діяльності дитини та системну будову дефекту (П. Анохін, Л. Виготський, О. Лурія та ін.); про системний підхід до аналізу

мовленнєвого та психічного розвитку дитини у процесі онто- та дизонтогенезу (С. Конопляста, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану вивчення досліджуваної проблеми, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

– *емпіричні*: методика Т. Ахутіної для визначення графічної навички;

– *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз результатів експериментального дослідження.

Теоретичне значення. Розширено поняття "оптична дисграфія", охарактеризовано властивості графічної навички у дітей молодшого шкільного віку типовим розвитком та у дітей з оптичною формою дисграфії.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації методики корекції розвитку графічної навички у дітей з оптичною формою дисграфії молодшого шкільного віку. Описана навчально-корекційна методика може бути використана у роботі логопеда, психолога, вчителя початкових класів та класів з інклюзивної форми навчання.

Наукові результати дослідження були здійснені на базі загальноосвітніх навчальних закладів Нігинської ЗОШ I-III ступенів та спеціалізованої загальноосвітньої школи НВК № 13 за адресою м. Кам'янець-Подільський, вул. Пушкінська.

Апробація матеріалів дослідження була висвітлена у науковій публікації: «Особливості діагностики графічних помилок у дітей з графічною формою дисграфії».

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (78 найменувань), додатків (21 сторінок). У роботі вміщено 7 таблиць, 8 графіків. Загальний обсяг наукової роботи – 97 сторінок, з них сторінок – 68 основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Визначено, що дисграфія - це часткове специфічне порушення процесу письма. Письмо являє собою складну форму мовленнєвої діяльності, багаторівневий процес. У ньому беруть участь різні аналізатори. Між ними в процесі письма встановлюються тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість. Структура цього процесу залежить від етапу оволодіння навичкою, завдань і характеру письма. Письмо тісно пов'язане з процесом усного мовлення, зорово-просторової орієнтації і здійснюється тільки на основі досить високого рівня розвитку психічних процесів.

2. Визначено типи помилок при оптичній формі дисграфії, а саме неправильне просторове розташування елементів літери; заміни букв, які мають однакові елементи, але відрізняються між собою кількістю елементів або додатковим елементом; пропуски елементів, особливо в разі поєднання літер, що включають однаковий елемент; дописування зайвого елемента літери; змішування або заміни літер за кінетичною подібністю; дзеркальне написання літер

3. З'ясовано рівень сформованості зорово-просторових уявлень і зорового аналізу і синтезу в учнів, що мають графічні помилки. Під час проведення формувального дослідження кількість дітей з середнім рівнем склала 40%, з низьким 60%, високий 0 %,

4. Корекція порушень графічних помилок передбачає: уточнення і розширення обсягу зорової пам'яті; розвиток зорового сприймання і уявлення; розвиток зорово-моторної координації; формування мовленнєвих засобів, що відображають зорово-просторові відносини; диференціація оптично подібних літер.

4. Дослідно-експериментальним шляхом перевірено ефективність складеного комплексу корекційно-розвивальних вправ. Вправи та ігри, спрямовані на розвиток зорового сприймання, орієнтації в просторі і зорово-моторної координації, були підібрані з урахуванням рівня розвитку дітей, їх вікових, індивідуальних особливостей, симптоматики даного порушення і проводилися щодня на різних уроках та в позаурочний час. Формувальний експеримент показав, що 20% дітей експериментальної групи досягли високого рівня розвитку зорового сприйняття, і тільки 10% залишився на порівняно низькому рівні. А серед дітей контрольної групи у 10% - високий рівень розвитку і у 30% - низький. Це доводить ефективність складеного нами комплексу корекційно-розвивальних вправ. Перевага проведеної нами корекційно-розвиваючої роботи полягала в її системності. Вправи та ігри, спрямовані на розвиток зорового сприймання, орієнтації в просторі і зорово-моторної координації, були підібрані з урахуванням рівня розвитку дітей, їх вікових, індивідуальних особливостей, симптоматики даного порушення і проводилися щодня на різних уроках та в позаурочний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгазина Н.Н. Формирование орфографических навыков. — М.: Просвещение, 1987.
2. Ананьев Б.Г., Рибалко Е.Ф. Особенности восприятия пространства у детей. — М.: Просвещение, 1964. — 304 с.
3. Ахутина Т.В. Нейропсихологическая диагностика, обследование письма и чтения младших школьников. Приложения. — М.: Изд. Секачев Сфера, 2008. — 48 с.
4. Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход. - СПб.: Питер, 2008. — 320 с.
5. Ахутина Т.В. Нарушения письма: диагностика и коррекция. Актуальные проблемы логопедической практики / Под ред. Храковской М.Г. - СПб.: Изд. Акционер и К., 2004. — 246 с.
6. Баранок О.А. Коррекционные упражнения для младших школьников с дисграфией// Логопед. — 2009.- №8. — с. 108-116.
7. Бартенєва Л.І. Передумови формування орфографічної навички у дітей дошкільного віку з НЗНМ // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: Вип. 1. — К.: Актуальна освіта, 2004.
8. БартенєваЛ. Мовленнєва готовність семирічок із НЗНМ до засвоєння норм правопису//Дефектологія. — 2000. — № 1. — С. 34-38.
9. Бартенєва Л. Підготовка дітей до оволодіння грамотним письмом //Дефектологія. — 2002. — № 2. — С. 32.
- 10.Блінова Г.Й., Пічугіна Т.В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей: Посібник для вчителів. — К.: Радянська школа, 1990. - 111 с.
- 11.Блик О.П. Фонетика. Орфоєпія. Графіка. Орфографія: Посібникдля вчителів. — К.: Радянська школа, 1988.
- 12.Богоявленский Д.Б. Психология усвоения грамматики, орфографии и развития письменной речи. — М.: Просвещение, 2001.

- 13.Бурина Е.Д. Такие похожие разные буквы. Тренинг по дифференциации сходных по начертанию букв. – СПб.: КАРО, 2008. - 96 с.
- 14.Безруких М.М., Морозова Л.В. Методика оценки уровня развития зрительного восприятия детей 5–7,5 лет: Руководство по тестированию и обработке результатов. — М.: Новая школа, 1996. – 188с.
- 15.Брагинский В.А. Почему не каждому даётся грамота?// Начальная школа. – 2005. - № 4. – с. 20 – 22.
- 16.Вакалюк Я.Ю., Лесюк М.П. Збірник диктантів і вправ. — К., 2005.
- 17.Вашуленко М.С. Орфоепія і орфографія в 1-3 класах. — К.: 2018
- 18.Вашуленко М.С. Удосконалення змісту і методів навчання української мови в 1—4 класах // Науково-теоретичні засади та методичні рекомендації. — К., 2004.
- 19.Винокур А. С. Питання корекційної роботи на уроках з рідної мови в школі для дітей ВРМ. — К.: 1999. — Вип. 12.
- 20.Воронкова В.В. Обучение грамоте и правописанию в I—IV классах вспомогательной школы: Пособие для учителя. — М.: Просвещение, 1988.
- 21.Гальперин П.Я. Развитие исследований по формированию умственных действий // Психологическая наука в Т. 1. - С. 441-469
- 22.Гаврилова Н.С. Система порушень фонетичного боку мовлення // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та психологія. — 2014. — Вип. 27. — С. 37—44.
- 23.Галкина В.Б., Хомутова Н.Ю. Использование физических упражнений по развитию мелкой моторики пальцев рук при коррекции и нарушении речи у учащихся младших классов // Дефектология. - 2006. - № 3. - С. 37-42.
- 24.Голуб Н.М. Труднощі формування навичок мовного аналізу та синтезу в молодших школярів з нормальним мовленнєвим розвитком та порушеннями мовлення // Науковий часопис НПУ імені М.П.

- Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 36. наук, праць. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. — Вип. 22.-С. 41-46.
- 25.Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення: Посібник для вчителів. — К.: 2005.
- 26.Готуємось до школи. Альбом для занять з дітьми 5—7 років. — К.: Фенікс, 2000. — 24 с.
- 27.Гурьянов Е.В. Психология обучения письму. М.: Изд-во АП Н РСФСР, 2002.
- 28.Дмитрієва І.В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та психологія. — 2012. — Вип. 22. — С. 65—69.
- 29.Дорошенко С.І. та ін. Методика викладання української мови. — К: Вища школа2002.
- 30.Дорошенко М.І. Види диктантів у початковій школі і методика їх опрацювання. — К.: Радянська школа, 2006.
- 31.Дудьев В.П. Средства развития тонкой моторики рук у детей с нарушением речи //Дефектология. — 1999. — № 4. — С. 50—54.
- 32.Зльконин Д.Б. Формирование умственного действия звукового анализа слов у детей дошкольного возраста //
- 33.Ефименкова Л.Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов: Кн. для логопедов. — М.: Просвещение, 1991.
- 34.Жедек П.С. Пути перестройки обучения орфографии // Начальная школа. — 2003. — № 10.
- 35.Жильцова О.Л. Недоліки мовлення дітей і шляхи їх подолання. — К.: школа, 2005.
- 36.Жуйков С.Ф. Формирование орфографических действий (у младших школьников). — М.: Просвещение, 1965.
- 37.Забрамная С.Д. От диагностики к развитию: М.: Новая школа, 2006. — 144 с.

38. Зошит № 1 для підготовки руки до письма. — Запоріжжя: ЛПС Лтд., 2015.- 60 с.
39. Зошит № 2 для підготовки руки до письма. — Запоріжжя: ЛПС Лтд., 2015. - 60 с.
40. Коломієць Ю.В. До проблеми формування граматико-стилістичних умінь молодших школярів з тяжкими вадами мовлення // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та психологія». — 2005. — Вип. 2. — С. 70-74.
41. Коломієць Ю.В. Лінгводидактичні передумови граматико-стилістичної роботи з учнями початкових класів шкіл для дітей з ТПМ // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та 2007. — Вип. 8. — С. 7-10.
42. Колупаєва А.А. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну системи рідної мови / дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. — К., 2003. — 160 с.
43. Кольцова М.М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка. — М., 2005.
44. Кондратенко Л.О. Весела грамота. — К.: НПЦ Перспектива, 1995. — 144 с.
45. Корнев А.Я. Нарушения чтения и письма у детей (диагностика, коррекция, предупреждение): Учебно-методическое пособие. — С.-Петербург: МиМ, 2004. — 286 с.
46. Коррекционное обучение младших школьников с тяжелыми нарушениями речи на логопедических занятиях и уроках родного языка / Под ред. В.В. Тарасун. — К., 2001.
47. Кравчук Д.М. Писемне мовлення учнів 1—3 класів. — К.: Рад. школа, 2007.
48. Лалаєва Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах: Книга для логопеда. — М.: ВЛАДОС, 1998. — 224 с.
49. Лурия А.Р. Вышие корковые функции — М., 2000. — 504 с.

50. Левина Р.Е. О генезисе орфографических затруднений у детей // — М., 2006.
51. Любченко В.П. Практичні граматичні вправи в 2—4 класах допоміжної школи. — К.: Радянська школа, 2008.
52. Малярчук А.Я. Развитие устного та писемного мовлення молодших школярів / А. Я. Малярчук. — К.: Літера ЛТД, 2008. — 336 с.
53. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. — Тернопіль: Богдан, 2010. — 120 с.
54. Методика викладання української мови / під ред. Дорошенко С.І., Вашуленко М.С. — К., 2018.
55. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к школьному обучению // Е.Ф. Соботович, Л.Е. Л.Е. Бартенева и др. — К.: ПП «Компанія «Актуальна освіта», 2002. — 127 с.
56. Мілевська О.П. Вивчення фонетичних умінь у молодших школярів із ЗЕГМ / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 36. наук, праць. — К.: НПУ імені М.Г1. Драгоманова. — 2014. — № 27. — С. 130-135.
57. Мисаренко Г.Г. Методика обучения младших школьников русскому языку с коррекционно-развивающими технологиями. — М.: Изд. центр «Академия», 2004. — 336 с.
58. Морфофункциональное созревание основных физиологических систем организма детей дошкольного возраста. — М.: Педагогика, 2005. — 159 с.
59. Одегова В.Ф. Развитие орфографической зоркости // Начальная школа. — 2016. — № 6.
60. Охалкина З.П. О выработке у учащихся орфографической зоркости // Начальная школа. — 2014. — № 6. — С. 36—37.
61. Паламарчук В.М., Лобчук О.Г. Навчаймося рідної мови. Система розвивальних вправ для учнів 3 (2) — 4 (3) класів. — К.: Освіта, 2009.

62. Педагогіка та методики: спеціальні / 36. наук, праць. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. — 2000.
63. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей з дислексією та дисграфією // Дефектологія. — 2003. — № 1. — С. 6-12.
64. Пічугіна Т.В. Порушення письма у дітей з важкими мовленнєвими вадами // Дефектологія, — 1998. — № 2. — С. 6—9.
65. Побірченко Н.А. Методичні вказівки до Зошита із сенсомоторики. — К.: Освіта, 2011. — 32 с.
66. Побірченко Н.А. Зошит з сенсомоторики для дітей 5—6 років. — К.: Освіта, 2006. — 48 с.
67. Прищепа О.Ю. Особливості формування графічних навичок письма у шестирічних першокласників/дис.... канд. пед. наук: 13.00.02. — К., 2009. - 151 с.
68. Прищепова И.В. К вопросу о дизорфографии у учеников младших классов общеобразовательной школы, имеющих нарушения речи // сб.
69. Програми середньої загальноосвітньої школи 1—4 класи. — К.: Освіта, 2014; К., 2006. (або на сайті МОН України).
70. Програми для загальноосвітньої школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / під ред. Шеремет М.К. — К., 2005.
71. Репкин В. В. Формирование орфографического навыка как умственного действия // Вопросы психологии. — 1960. — № 2. — С. 43—47.
72. Рождественский Н.С. Обучение орфографии в начальной школе: Пособие для учителей. — М.:, 2009. — 293 с.
73. Ряшенцева Н.В. Проблема підвищення письмової грамотності учнів із ЗНМ // Дефектологія. — 1996. — № 2. — С. 20—22.
74. Садовникова И.Н. Нарушения письменной речи и их преодоление у младших школьников. — М.: Владос 2015.
75. Тарасун В. В. Логодидактика. — К, 2014. — 348 с.

76. Тарасун В. В. Морфофункціональна готовність дітей з особливостями у розвитку до шкільного навчання: діагностика і формування. Монографія. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008.
77. Тарасун В. В. Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку. — К.: Правда Ярославичів, 2016.
78. Тарасун В. В. Тести навчальних здібностей для I класу. — К.: Укрвуз-поліграф, 2014. — 72 с.
79. Тарасун В. В., Шевченко М.В. Комплекс навчальних завдань з граматики та орфографії: Навчальний посібник. — К., 2015.
80. Тищенко В. В., Данілавичюте Е.А., Трофименко Л. І. Українська мова: підручник для 2 кл. загальноосвітніх шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Ч. 1. — К.: Педагогічна думка, 2009. — 96 с.
81. Тоцкий П.С. Орфография без правил. — М.: Просвещение, 1991.
82. Тоцька Н.І., Шевченко Л.Ю. Збірник вправ і завдань з фонетики для початкових класів. — К.: Освіта, 1998. — 158 с.